

SAKSBEHANDLER
Elisabeth Nordling
Geir Strandberg Sørgård

VÅR DATO
05.06.2026

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
25/01767-20

DERES REF.
25/02605-30

DERES DATO
19.02.2026

Adresseinformasjon fylles inn ved ekspedering. Se mottakerliste nedenfor.

Lønnebakke - 20/11 - 20/12 i Porsgrunn kommune - Avgjørelse av klage på vedtak om retting / sikring etter kulturminneloven § 8 tredje ledd

Vi viser til deres klage, fremmet på vegne av tiltakshaver Lønnebakke Næringspark, datert 19. februar 2026. Klagen ble fremmet innen klagefristen. Etter en innledende vurdering i fylkeskommunen, ble saken oversendt til Riksantikvaren 5. mars 2026.

Klagen gjelder fylkeskommunens vedtak om retting/sikring av kildeverdier etter tildekking og utilbørlig skjemming, samt mulig skade på automatisk fredet bosetnings- og aktivitetsområde fra steinalderen (kulturminne ID 223232-1). Vedtaket ble fattet med hjemmel i kulturminneloven § 8 tredje ledd, og er datert 3. januar 2025.

Dere klager på Telemark fylkeskommunes vilkår om at de gjenværende verdiene i kulturminnet skal sikres gjennom en arkeologisk utgraving og at tiltakshaver skal dekke kostnadene for utgravingen. Dere ønsker at vedtaket oppheves på grunn av flere grunnleggende saksbehandlingsfeil. Dere ber om at Riksantikvaren gir utsatt iverksetting av vedtaket til etter at klagen er endelig avgjort. Utsatt iverksetting ble innvilget av Riksantikvaren i brev datert 7. mai 2026.

Ved ulovlig gjennomførte tiltak skal tiltakshaver dekke kostnadene ved arkeologiske undersøkelser. Med hjemmel i kulturminneloven § 10, fattet Riksantikvaren vedtak om omfanget av granskningen og kostnadene som kreves dekket 21. januar 2026. Klagen deres gjelder også dette vedtaket.

Riksantikvaren er klageinstans for fylkeskommunens vedtak, mens det er Klima- og miljødepartementet som er klageinstans for vedtak fattet av Riksantikvaren. Vi har derfor behandlet de anførslene i klagen som gjelder vedtaket om retting etter kulturminneloven § 8 tredje ledd og anførslene som gjelder vedtaket om omfanget av rettingen og budsjett for kostnadsdekning etter kulturminneloven § 10 hver for seg.

Konklusjon

Riksantikvaren har gjennomgått og vurdert alle sider av saken og kommet til at Telemark fylkeskommunes vedtak oppheves og det fattes nytt vedtak, jf. forvaltningsloven § 34 fjerde ledd. Klagen tas delvis til følge.

Avgjørelsen får betydning for klagen på Riksantikvarens vedtak om omfang og budsjett etter kulturminneloven § 10.

Lovhjemmel og forvaltningsmyndighet

På eiendommen er det registrert et bosetnings-aktivitetsområde (kulturminne ID 223232-1) som er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4. Inngrep i automatisk fredete kulturminner er forbudt etter kulturminneloven § 3, dersom det ikke er gitt dispensasjon etter kulturminneloven § 8 første eller fjerde ledd. Tiltak som er gjennomført uten dispensasjon kan kreves rettet etter § 8 tredje ledd.

Forvaltningsmyndigheten er Telemark fylkeskommune. Dette følger av forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 3 (4).

Befaring

Riksantikvaren befarte eiendommen sammen med tiltakshaver, representanter fra Kulturhistorisk museum og Telemark fylkeskommune 6. mai 2026. På befaringen ble det den faktiske skaden på kulturminnet og ulike metoder for retting diskutert.

På bakgrunn av drøftelsene på befaringen, mottok Riksantikvaren en e-post datert 8. mai 2026, med tilleggsopplysninger fra tiltakshaver, herunder profiler utarbeidet over kulturminnet. Tiltakshaver mener profilene viser at det ikke er grunnlag for å hevde at tyngden av massene er skadelig for funnene på stedet, fordi det stort sett er mindre enn 0,5 meter med masse over den opprinnelige terrengoverflaten på selve kulturminnet.

Innholdet i klagen

Klagen består av ni punkter, 3.1 til 3.9. Anførslene blir behandlet i samme rekkefølge som i klagen.

3.1 *Vedtakene er rettet mot feil rettssubjekt*

Dere mener at vedtaket er ugyldig fordi det er rettet mot Grenlandsporten AS og ikke Lønnebakke Næringspark AS, som er tiltakshaver. Det er kulturmiljøforvaltningen som må påse at riktig rettssubjekt er identifisert, noe som ikke er tilfelle i denne saken.

3.2 *Kulturminnet er delvis tildekket, ikke alvorlig skadet*

Dere understreker at sakshistorikken tydelig viser at tiltakshaver ser alvorlig på saken og har et oppriktig ønske om å rette opp i forholdene. Tiltakshaver ønsker å fjerne løsmasser og stein som ligger over deler av kulturminnet i samarbeid med fylkeskommunen.

Dere viser til *Kulturminnevern, Kulturminneloven med kommentarer*, tredje utgave, utgitt av Riksantikvaren og Økokrim 2020 s. 90 hvor det står at er at vedtak om retting som hovedregel kommer til anvendelse i tilfeller hvor det er ønskelig å restaurere eller rekonstruere et kulturminne som er skadet ulovlig. Det er bare i saker hvor kulturminnet er ødelagt at det vil være aktuelt med sikring og dokumentasjon.

I dette tilfellet ligger selve kulturminnet under et naturlig torvdekke, og de påførte massene ligger oppå dette. Selv om enkelte steiner kan ha punktert torvdekket og påført skade under dette, er det ikke påvist at kulturminnet er skadet. Dere mener derfor at det er hovedregelen om restaurering eller rekonstruksjon som må komme til anvendelse i dette tilfellet.

Videre viser dere til at fylkeskommunen har vurdert fjerning av masser som ett av to alternativer, men mener at utgraving trolig vil være det beste, billigste og enkleste for begge parter. Dere påpeker at fylkeskommunen ikke har gitt noen tilbakemelding om at fjerning av massene ikke er et reelt alternativ. Kulturhistorisk museum anslår kostnadene ved utgraving til 1 900 000 kroner, mens tiltakshavers entreprenør har beregnet kostnadene ved fjerning av løsmassene til 500 000 kroner, noe som utgjør omtrent 1/4 av kostnadene til en arkeologisk utgraving.

3.3 *Sammenblanding av straff og forvaltning*

Dere viser til Riksantikvarens veileder om ulovlig igangsatte tiltak, hvor det står at det er en vesensforskjell mellom en anmeldelse til politiet og den forvaltningsmessige linjen med et vedtak om retting. Anmeldelsen kan føre til en påtalemessig straff for ulovlige forhold, mens vedtaket om retting er et pålegg om å rette opp skaden. Telemark fylkeskommune skiller ikke mellom anmeldelsen og den forvaltningsmessige siden i saken.

Fylkeskommunen viser gjentatte ganger til Kulturhistorisk museums uttalelse til politiet, hvor det oppgis et kostnadsanslag på 1 900 000 kroner, basert på lignende saker. Dere påpeker at museets uttalelse tydelig viser til anmeldelsen, og ikke den forvaltningsmessige siden av saken. I vedtaket om retting, er det ingen henvisning til at

fylkeskommunen har innhentet en faglig uttalelse fra Universitetet i Oslo med en konkret vurdering av behovet for-, eller kostnadene til en arkeologisk utgraving.

3.4 Saksbehandlingstid og tidspunkt for vedtak

Det følger av Riksantikvarens veileder at fylkeskommunen i saker som både gjelder anmeldelse og vedtak om retting, bør starte opp arbeidet med vedtak om retting samtidig som arbeidet med anmeldelsen. Hvis det ikke foreligger særlige grunner til at saken tar lenger tid, bør vedtaket om retting fattes innen tre måneder. Dere kan ikke se at det foreligger slike grunner i dette tilfellet og påpeker at det var tiltakshaver selv som tok kontakt med fylkeskommunen etter at Porsgrunn kommune gjorde dem kjent med forholdet.

Telemark fylkeskommunes varsel om at retting ville være aktuelt, kom først ti måneder etter at Porsgrunn kommune ble varslet om saken, og nesten åtte måneder etter at tiltakshaver selv hadde tatt kontakt med fylkeskommunen. Det er også mer enn seks måneder etter at forholdet ble politianmeldt. Dere understreker at varselet også kom etter at politiet hadde avgjort saken og tiltakshaver hadde vedtatt foretaksstraff.

Den lange tiden som gikk fra fylkeskommunen fikk kjennskap til de faktiske forholdene og hvem som er tiltakshaver i saken, til det ble fattet vedtak om retting, er klart i strid med Riksantikvarens veileder. Det er ikke godgjort at det foreligger særlige grunner til at saken skulle ta mer enn tre måneder. Det synes ikke som fylkeskommunen startet opp arbeidet parallelt med anmeldelsen, men at de tvert imot avventet utfallet av straffesaken.

3.5 Manglende konkret vurdering av kunnskapspotensial i kulturminnet, og manglende faglig vurdering av behovet for og omfanget av en eventuell retting

Dere viser til at forvaltningsloven § 17 krever at en sak er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Dette innebærer at fylkeskommunen hadde plikt til å innhente en faglig vurdering fra Kulturhistorisk museum i forkant av vedtaket, noe som støttes av Riksantikvarens to veiledere om retting. Fylkeskommunen har ikke innhentet en faglig vurdering i forbindelse med vedtaket om retting, men viser til uttalelsen fra Kulturhistorisk museum til politiet i forbindelse med straffesaken.

I sin uttalelse, skriver museet at det er fortsatt et behov for et bredt komparativt materiale som kan besvare ulike spørsmål, selv om det er gjennomført flere arkeologiske undersøkelser av boplasser fra steinalderen i nærområdet til den gjeldende lokaliteten. Museet mener at en utgraving av kulturminnet ville bidratt med denne typen kunnskap. Samtidig skriver museet at det blir gjort strenge prioriteringer i dispensasjonssaker, og at det i tilfeller hvor kunnskapspotensialet er vurdert som moderat vil kunne være aktuelt å anbefale dispensasjon uten vilkår om en fagmessig undersøkelse. Museet skriver videre at det har vært avskåret fra å vurdere kunnskapspotensialet i denne tilfellet på grunn av manglende søknad.

Etter deres oppfatning, kan ikke denne uttalelsen erstatte fylkeskommunens plikt til å innhente en konkret faglig vurdering i forbindelse med forvaltningssaken. Til tross for manglende faglig vurdering fra museet, synes fylkeskommunen å ha bestemt seg for at det er nødvendig med en arkeologisk utgraving og hvilket omfang denne skal ha.

3.6 Myndighet til å fatte vedtak om omfang

Dere viser til at fylkeskommunen etter forskrift om fastsetting av myndighet etter kulturminneloven § 3 (2), har myndighet til å fatte vedtak om retting etter kulturminneloven § 8 tredje ledd. Det er imidlertid Riksantikvaren som er rette myndighet til å fastsette omfanget av arkeologisk granskning, jf. forskriften § 2 (1).

I vedtaket om retting stiller fylkeskommunen vilkår om at tiltakshaver skal bekoste den arkeologiske granskningen av kulturminnet, jf. den vedlagte prosjektplanen som er utarbeidet av Kulturhistorisk museum. I anmodningen til museet ber fylkeskommunen om at det blir utarbeidet prosjektplan og budsjett for en arkeologisk granskning av den delen av kulturminnet som ikke er tildekket. I samme brev blir Riksantikvaren bedt om å fatte vedtak om omfang og kostnader for granskningen når direktoratet har mottatt prosjektplanen og budsjettet fra Kulturhistorisk museum. Etter deres oppfatning innebærer dette i praksis at fylkeskommunen har fastsatt omfanget av undersøkelsen, uten at de har myndighet til dette.

3.7 Mangelfull fremstilling av saksgang

Dere mener at fylkeskommunen har fremstilt tiltakshaver på en unødvendig negativ måte i anmodningen til Kulturhistorisk museum og Riksantikvaren. Det er korrekt at tiltakshaver i utgangspunktet var positiv til en eventuell utgraving. Dette var imidlertid basert på fylkeskommunens informasjon om at en utgraving trolig var den beste, billigste og enkleste løsninger for alle parter. Fylkeskommunen har unnlatt å skrive at tiltakshaver opprinnelig ønsket å fjerne løsmassene.

3.8 Feilaktig areal for tildekking

Det er ikke omstridt at deler av sikringssonen og mindre deler av selve kulturminnet er tildekket av fyllmasser. Fylkeskommunen målte inn omfanget av tildekkingen ved befaring 19. mars 2025, men oppga ikke hvor stort arealet er. Resultatene av innmålingen er vist i kartet som er gjengitt i prosjektplanen fra Kulturhistorisk museum og i fylkeskommunens vedtak om retting. I prosjektplanen oppgir museet at omtrent 274 m² av lokaliteten, samt deler av sikringssonen er dekket av fyllmasser.

Dere mener at museets oppgitte areal for tildekking ikke er riktig. Basert på kartgrunnet har dere beregnet at selve grensen for fyllingen dekker mindre enn 40 m² av selve kulturminnet, samt deler av sikringssonen. Arealet med spredte stein og noe erosjonsmasse utgjør ytterligere rundt 90 m² av selve kulturminnet i tillegg til en del av

sikringssonen. Samlet utgjør dette et areal på omtrent 130 m², og ikke 274 m² som oppgitt av museet. Dette innebærer at vedtaket er fattet med utgangspunkt i feil faktum.

3.9. Uproporsjonal sammenheng og forhold mellom faktisk skade og omfang av retting

Med bakgrunn i punktene over, mener dere at både Telemark fylkeskommunes vedtak om retting og Riksantikvarens vedtak om omfang og kostnadsdekning er i strid med gjeldende rett. Det er ikke påvist at kulturminnet er så ødelagt at det er grunn til å fravike hovedregelen om at det er et vedtak om retting, og ikke sikring av kildeverdier som kommer til anvendelse i dette tilfellet. Dere påpeker at det må være en klar sammenheng mellom den skaden som er gjort på kulturminnet og omfanget av rettingen, jf. Riksantikvarens veileder og Høyesteretts uttalelse i Rt. 2007 s. 1511 (67), som begge fastslår at dekningsplikten er begrenset til det som er nødvendig for å sikre og videreføre det kunnskapspotensialet som ligger i kulturminnene.

Dere påpeker at Telemark fylkeskommunes vedtak om retting innebærer en undersøkelse av 100 % av kulturminnets areal, selv om det bare er en mindre del som er tildekket. Kulturhistorisk museum opplyser at ca. 9 % av det avtorvede arealet på boplassflaten vil undersøkes i gjennomsnittlig 1,5 mekaniske lag. Avtorving og senere avdekking av hele kulturminnets areal med maskin, innebærer etter deres oppfatning at hele kulturminnet utenfor fyllingsfoten blir undersøkt – 9 % i mekaniske lag og de resterende 91 % med gravemaskin.

Telemark fylkeskommunes vurdering av klagen

Fylkeskommunen kan ikke se at klagen inneholder nye momenter av betydning, og opprettholder vedtaket. Til anførslene i punkt 3.4 til 3.7 og 3.9 vises det til begrunnelsen i vedtaket om retting. Etter fylkeskommunens oppfatning gjelder ikke klagepunkt 3.8 vedtaket om retting, men Riksantikvarens vedtak om kostnadsdekning. Telemark fylkeskommunes vurdering av de øvrige klagepunktene behandles kronologisk under.

3.1 Klagen er rettet til feil rettssubjekt

Telemark fylkeskommune har oversendt vedtaket på nytt, adressert til riktig rettssubjekt. Fylkeskommunen har konstatert at rette mottaker allerede har fått vedtaket og innrettet seg etter det.

3.2 Kulturminnet er delvis tildekket, ikke alvorlig skadet

Fylkeskommunen viser til sin tidligere vurdering av at fjerning av fyllingen ikke vil kunne sikre kulturminnet et godt vern for fremtiden. Skadeomfanget og tilstanden på den delen av lokaliteten som er tildekket må antas å være betydelig som følge av belastningen fra store mengder tunge masser over tid. Selv om massene fjernes fra lokaliteten og sikringssonen, mener fylkeskommunen at kulturminnet fortsatt vil være

utsatt for tildekking av eroderte masser i fremtiden, på grunn av begynnende erosjon fra fyllingskanten.

Fylkeskommunen mener at fjerning av massene vil være et omfattende og teknisk krevende tiltak, som også forutsetter prosjektering. Arbeidet vil innebære at skråningsfoten må fjernes og store masser må håndteres, samt at hele fyllingskonstruksjonen må flyttes lenger tilbake mot øst. Omtrent 20 høydemeter med masser må fjernes gradvis og kontrollert fra toppen av fyllingen, ettersom anleggsmaskiner verken kan kjøre inntil, eller arbeide seg inn fra fyllingens fot, uten å forårsake ytterligere skade.

En eventuell tilbakeføring vil i seg selv innebære en risiko for ytterligere skade på den sårbare lokalitetsflaten. Massene som ligger direkte over kulturminnet er svært tunge, og arbeidet vil måtte utføres med høy presisjon for å unngå nye inngrep i marken. Hele prosessen vil måtte gjennomføres under arkeologisk overvåking for å redusere risikoen for nye eller økte skader på kulturminnet.

3.3 Sammenblanding av straff og forvaltning

Fylkeskommunen bemerker at varselet om retting ble sendt fra fylkeskommunen før de mottok statusoppdatering fra politiet om at det var ilagt foretaksstraff i brev datert 3. desember 2025. Fylkeskommunen ble ikke orientert om at tiltakshaver hadde vedtatt forelegget før 14. januar 2026 – altså to måneder etter at varselet ble sendt.

Riksantikvarens vurdering

Riksantikvaren skal prøve om fylkeskommunens vedtak er basert på riktig rettsanvendelse og om saksbehandlingen er korrekt. Selv om det skulle foreligge saksbehandlingsfeil, er vedtaket likevel gyldig når det er grunn til å regne med at feilen ikke kan ha virket inn på vedtakets innhold, jf. forvaltningsloven § 41. Riksantikvaren kan også prøve fylkeskommunens skjønnsutøvelse.

3.1 Vedtakene er rettet mot feil rettssubjekt

I de fleste tilfeller vil dette være en saksbehandlingsfeil som fører til at vedtaket blir ugyldig. I dette tilfellet vurderer vi at feilen ikke har hatt innvirkning på vedtaket. I vurderingen legger vi vekt på at korrespondansen mellom partene viser at e-postene fra tiltakshaver vekselvis er undertegnet med Grenlandsporten og Lønnebakke Næringspark AS, og at kontaktpersonen i de to selskapene er den samme. Saksbehandlingsfeilen har ikke hatt innvirkning på vedtaket fra fylkeskommunen, og føre derfor ikke til at vedtaket ugyldig, jf. forvaltningsloven § 41.

3.2 Kulturminnet er delvis tildekket, ikke alvorlig skadet

Tiltak som er i strid med kulturminneloven § 3 som er utført uten dispensasjon etter kulturminneloven § 8, kan kreves fjernet ellet rettet etter § 8 tredje ledd. Bestemmelsen

er nærmere omtalt i juridisk teori; Kahn, Michael, *Kulturminneloven. Lovkommentar*, Universitetsforlaget (Juridika, 2025-utgave).

Spørsmålet i denne saken er hvilken form for retting som kan kreves, og hvor stort omfanget kan være. Tiltakshaver mener at det vil være tilstrekkelig å fjerne massene som er plassert på kulturminnet og i sikringssonen forsiktig, mens fylkeskommunen mener det er nødvendig å sikre kildeverdiene gjennom en arkeologisk utgraving av den resterende delen av kulturminnet.

Med "fjerning" siktes det til at det tiltaket som er i strid med kulturminnelovens forbudsnorm tas bort, og området tilbakeføres til slik det var før inngrepet. Dette alternativet er mest aktuelt i tilfeller hvor kulturminnet fortsatt er i god behold etter fjerningen, typisk om det ulovlige tiltaket er utilbørlig skjemmende, for eksempel ved tildekking. I flere slike tilfeller vil massene kunne fjernes, og området kan tilbakeføres uten at det er oppstått skade, eller kun begrenset skade på kulturminnet (Kahn, 2025 s. 244).

I andre tilfeller kan det ha liten verdi å kreve tiltaket fjernet, siden kulturminnet allerede er så skadet at det kun er de resterende kildeverdiene som er relevante. I slike tilfeller vil det være aktuelt med et vedtak om "retting". Dette innebærer at det som er igjen av kulturminnet skal sikres, eller dokumenteres. Dette gjøres gjennom arkeologiske undersøkelser og eventuelt utgravinger.

Hvor omfattende en undersøkelse eller utgraving kan være i et vedtak om retting, kommer ikke frem av bestemmelsen eller forarbeidene. Som utgangspunkt må det antas at kravet kan gå like langt som etter kulturminneloven § 8 første og fjerde ledd, altså som om tiltaket enda ikke var gjennomført. Ellers ville et ulovlig gjennomført tiltak kunne innebære en økonomisk fordel sammenlignet med et omsøkt tiltak. Dette utgangspunktet innebærer at et krav om retting i form av arkeologiske undersøkelser og utgravinger kan gå så langt det er nødvendig for å sikre kildematerialet, eller sikre resten av kulturminnet mot videre skade. Vi legger til grunn at museets uttalelse til politiet, om at det kan være aktuelt å gi dispensasjon uten vilkår dersom kildeverdien anses for å være moderat, var ment for å belyse at det ikke er mulig å gjøre en vurdering av kunnskapspotensialet i tilfeller hvor kulturminnet er tildekket. I dette tilfellet mente museet at de hadde tilstrekkelig kunnskap til å anse kulturminnet som tapt.

3.3 *Sammenblanding av straff og forvaltning*

Forskjellen mellom anmeldelse og vedtak om retting ligger i at en anmeldelse kan føre til en påtalemessig straff for å ha gjort noe ulovlig, mens et vedtak om retting er et pålegg om å rette opp skade. Vesensforskjellen ligger i at et forvaltningsvedtak om retting ikke anses for å være straff etter straffelovgivningen. Skillet er viktig fordi straff krever strenge beviskrav og gir rettssikkerhetsgarantier som ikke nødvendigvis gjelder for andre sanksjoner.

I saker hvor det er aktuelt med både en anmeldelse og et vedtak om retting, er det viktig at anmeldelsen blir prioritert, slik at politiet kan etterforske saken. Det følger av Riksantikvarens retningslinjer at fylkeskommunen bør arbeide parallelt med anmeldelsen og vedtaket om retting, men loven stiller ikke krav om dette. Det stilles heller ikke krav om at vedtaket om retting må være fattet før avgjørelsen i straffesaken foreligger.

3.4 Saksbehandlingstid og tidspunkt for vedtak

Det er positivt at tiltakshaver selv tok kontakt med fylkeskommunen for å rette opp i forholdet. Kulturmiljøforvaltningen vil alltid være interessert i å komme frem til en frivillig avtale med den ansvarlige, ettersom dette vil være minst ressurskrevende for alle parter. Vi ser av kommunikasjonen at det har vært god dialog for å komme frem til en avtale om hvordan dette skulle gjennomføres. Utfordringen har vært en uenighet mellom tiltakshaver og fylkeskommunen om hvilken metode som vil være mest kostnadseffektiv.

Vi ser av korrespondansen som er vedlagt klagen at dialogen om en eventuell avtale strakk seg fra tiltakshavers første henvendelse til fylkeskommunen 20. mars 2025, og frem til 25. juni 2025, hvor tiltakshaver i tilbakemelding til fylkeskommunen uttalte at de ikke var enige i fylkeskommunens vurdering av at utgraving ville være det rimeligste alternativet. Tiltakshaver mente det ville være en bedre løsning å fjerne de løse massene på kulturminnet under overvåkning. Frem til dette tidspunktet løp straffesaken og forvaltningssaken parallelt.

Det er ikke uvanlig at fylkeskommunen avventer å fatte vedtak om retting til etter at straffesaken er avgjort, selv om det innledende arbeidet skjer parallelt. Riksantikvaren er enig i at fylkeskommunen, da det ble klart at dialogen om en avtale ikke ville føre frem, kunne ha varslet tiltakshaver om at det ville være aktuelt å gi pålegg om retting gjennom utgraving av den resterende delen av kulturminnet. Dette er likevel ikke en rettslig forpliktelse. Kulturminneloven inneholder ingen tidsfrist for når et vedtak om retting skal være fattet. At saksbehandlingen har tatt lenger tid enn Riksantikvarens anbefalinger, utgjør ikke en ugyldighetsgrunn.

3.5 Manglende konkret vurdering av kunnskapspotensial i kulturminnet, og manglende faglig vurdering av behovet for og omfanget av en eventuell retting

I saker om retting etter kulturminneloven § 8 tredje ledd, skal fylkeskommunen innhente en faglig tilrådning fra Kulturhistorisk museum før vedtaket fattes. Henvendelsen til museet skal inneholde en kulturminnefaglig redegjørelse og en beskrivelse av hvordan tiltaket har påvirket kulturminnet.

Kulturhistorisk museum skal vurdere det berørte kulturminnets vitenskapelige verdi. Vanligvis vil museet blant annet vurdere kulturminnets vitenskapelige potensial i en lokal, regional og eventuell nasjonal eller internasjonal sammenheng, hvilken

innvirkning tiltaket har hatt på kulturminnet, og hvordan kulturminnet kan bevares i et kort- og langsiktig perspektiv. På grunnlag av vurderingene, skal museet gi en faglig begrunnet tilrådning med en anbefaling av om kulturminnet bør tilbakeføres, om det arkeologiske kildematerialet bør sikres, eller om tiltaket skal fjernes.

I en skadevurdering skal normalt typen skade, utbredelse og gjenværende verdier i kulturminnet dokumenteres. I tilfeller hvor kulturminnet er tildekket, vil skadene imidlertid ikke være observerbare eller målbare, slik at det konkrete skadeomfanget ikke kan dokumenteres uten at massene fjernes. Hvilke vitenskapelige verdier som ligger igjen, vil normalt heller ikke kunne fastslås uten at det blir gjort inngrep eller undersøkelser.

Riksantikvaren er enig med tiltakshaver i at fylkeskommunen burde innhentet en ny faglig vurdering fra Kulturhistorisk museum i forbindelse med vedtaket om retting, fremfor å vise til uttalelsen som ble gitt i forbindelse med straffesaken. Kulturhistorisk museum burde gjort en egen vurdering av den konkrete skaden og proporsjonaliteten knyttet til pålegget om retting. Under befaringen var museet imidlertid tydelige på at de regnet den delen som lå under fyllingen som ødelagt, og ikke bare tildekket, fordi funnmaterialet ligger grunt og massene er tunge. Museet uttalte også at det i en eventuell ny uttalelse ville ha anbefalt at rettingen burde bestå i en utgraving av restboplassen. Riksantikvaren mener det er uheldig at disse opplysningene først kom under befaringen.

3.6 Myndighet til å fatte vedtak om omfang

Det er riktig at det er Riksantikvaren som har hjemmel til å fatte vedtak om omfanget og kostnader som skal dekkes av tiltakshaver i saker om retting etter kulturminneloven § 8 tredje ledd. Dette følger av ansvarsforskriften § 2 (1).

Proessen i slike saker er at forvaltningsmuseet, på anmodning fra fylkeskommunen, utarbeider et forslag til prosjektplan og budsjett. Grunnlaget for forslaget er fylkeskommunens vurdering av hva som er nødvendig basert på museets tidligere faglige uttalelse og eventuelle registreringsrapporter som er utarbeidet i forbindelse med registreringer av skaden. Klima- og miljødepartementet har utarbeidet retningslinjer for budsjettering og regnskap for arkeologiske utgravinger. Tidligere vedtatte tilsvarende prosjekter, vil også ha betydning.

Deretter oversendes forslaget til Riksantikvaren, som etter en faglig vurdering skal godkjenne forslaget til prosjektplan og omfang, og fatte vedtak om kostnader som skal dekkes av tiltakshaveren. Riksantikvarens vedtak i denne saken er datert 21. januar 2026. Budsjettet som er vedtatt av Riksantikvaren, setter en øvre grense for kostnadene ved undersøkelsene. Det er ikke uvanlig at de faktiske kostnadene som påløper blir lavere.

3.7 *Mangelfull fremstilling av saksgang*

Riksantikvaren mener det kommer tydelig frem av korrespondansen som er vedlagt klagen, at tiltakshaver etter eget initiativ har ønsket å komme til en løsning for å rette opp i forholdet. Dette vurderer vi som positivt.

3.8 *Feilaktig areal for tildekking*

Under befaringen uttalte Kulturhistorisk museum at de hadde vært upresise i sin beskrivelse, og beklaget dette. Museet og tiltakshaver var enige i antall kvadratmeter som var berørt av tiltaket (130-140 m²) men museet hadde lagt til de resterende m² som en HMS-sone som de ikke kunne arbeide innenfor, og som dermed også måtte anses for å være tapt.

3.9. *Uproporsjonalt sammenheng og forhold mellom faktisk skade og omfang av retting*

Riksantikvaren mener at sitatet dere har gjengitt fra kjennelsen i Rt. 2007 s. 1511 ikke er relevant i denne saken. Kjennelsen gjaldt hvilke kostnader som kunne pålegges en tiltakshaver i saker om dispensasjon, hvor det er mulig å kartlegge de kulturhistoriske verdiene som må sikres i forkant av vedtaket. De sentrale spørsmål i saken var hvorvidt dekningsplikten kun omfatter de direkte kostnadene ved en utgravning, eller om indirekte kostnader som museets andel av husleie, strøm, kontorutgifter, administrasjon med videre også er omfattet. Videre ble det reist spørsmål ved om kostnadene måtte beregnes konkret, eller om det var forsvarlig å basere dem på en generell beregningsmodell.

Høyesteretts flertall på fire dommere kom til at både direkte og indirekte kostnader er omfattet av dekningsplikten, og at det er forsvarlig å basere dem på en generell beregningsmodell. Mindretallet (en dommer) kom til motsatt konklusjon. Han mente at kostnadene som kan kreves dekket bare er utgifter som direkte kan tilbakeføres til den aktuelle granskningen eller det aktuelle sikringstiltaket, og at de indirekte kostnadene burde dekkes av staten.

Det er naturligvis riktig at proporsjonalitetsprinsippet også gjelder i saker om retting. Omfanget av den pålagte rettingen skal stå i forhold til skaden kulturminnet er utsatt for. Som vi har redegjort for i punkt 3.5 over, lar det seg ikke gjøre å fastslå det konkrete skadeomfanget på kulturminnet dersom dette er tildekket. Ved sikring av kildeverdier ligger det i metodens natur at man må avdekke hele kulturminnet for å identifisere hvor det må graves for å få best mulige resultater av undersøkelsene. Massene som fjernes, vil ikke bli nærmere undersøkt.

På rest-boplassen ligger det i dag større stein som er rullet ned under etablering av fylling eller ved plastring av den. I tillegg hevder fylkeskommunen at pågående erosjonsprosesser vil dekke til mer og mer av boplassen, spesielt ved ekstrempvær. Siden fylkeskommunen aksepterte at fyllingen ble lagt innenfor sikringssonen til kulturminnet

på reguleringsstidspunktet, mener Riksantikvaren imidlertid at dette er en fare som har vært til stede helt siden fyllingen ble etablert. Det foreligger ingen geologiske vurderinger fra hverken tiltakshaver eller fylkeskommunen om fremtidig fare for erosjon, og under befaringen ble det observert at den pågående erosjonen var svært begrenset.

Etter Riksantikvarens vurdering, er fylkeskommunens krav om retting uproporsjonalt med skaden som er påført kulturminnet. Vi mener at dagens etablerte vegetasjon hindrer erosjon fra fyllingsfoten i en slik grad at det vil være tilstrekkelig å hente ut de større steinene som er rullet ned på boplassen for å rette skaden på det resterende kulturminnet. Over tid vil vegetasjonsutviklingen bidra ytterligere til å sikre kulturminnet. Etter vår oppfatning, vil tiltaket kunne gjennomføres av tiltakshaver under arkeologisk overvåking av Kulturhistorisk museum.

Konklusjon

Riksantikvaren har prøvd alle sider av saken, jf. forvaltningsloven § 34. Etter en helhetsvurdering har vi kommet til at fylkeskommunens vedtak om retting ikke er proporsjonalt med den faktiske skaden på kulturminnet.

Klagen tas delvis til følge ved at Telemark fylkeskommunes vedtak oppheves og det fattes nytt vedtak, jf. forvaltningsloven § 34 fjerde ledd.

Vedtak

Med hjemmel i kulturminneloven § 8 tredje ledd, fatter Riksantikvaren følgende vedtak:

Lønnebakke Næringspark skal fjerne alle stein som er rullet ned på kulturminnet som følge av ulovlig tiltak på kulturminne ID 223232.

Vilkår

- Arbeidet skal gjennomføres under arkeologisk overvåking fra Kulturhistorisk museum i henhold til Riksantikvarens vedtak om kostnadsdekning etter kulturminneloven § 10, som er endret på grunnlag av klagesaken og vil bli ettersendt.
- Arbeidet skal gjøres snarest mulig, og senest innen utgangen av feltsesongen 2026.
- All motorisert ferdsel på lokaliteten i forbindelse med gjennomføring av rettingen skal skje på trykkavlastende matter. Tyngde på kjøretøy, tilhenger eller lignende skal avklares med Kulturhistorisk museum på forhånd.

Avgjørelsen er endelig og kan ikke påklages, jf. forvaltningsloven § 28.

Dere kan kreve dekning av nødvendige kostnader

Klagen har ført frem og fylkeskommunens vedtak er endret i deres favør. Dersom dere har hatt vesentlige og nødvendige økonomiske kostnader til å fremme klagen, for

eksempel til advokat, skal disse dekkes helt eller delvis av kulturmiljøforvaltningen. Vi viser til forvaltningsloven § 36. Kravet sendes til Riksantikvaren.

Nødvendige kostnader må dokumenteres med kopier av fakturaer. Det må også dokumenteres at kostnadene har vært vesentlige og nødvendige for å fremme klagen. For ordens skyld presiserer vi at utgifter dere har hatt i forbindelse med behandlingen i førsteinstans ikke kan kreves erstattet.

Hilsen

Kaare Stang
seksjonssjef

Elisabeth Nordling
fagdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Mottakere:
Advokatfirmaet Haaland DA MNA

Kopi til:
Telemark fylkeskommune